

“AN” Üzerine Felsefi ve Teolojik Bir Değerlendirme

Tuncay İMAMOĞLU *
Muhammed Enes DAĞ **
Saliha KILIÇ***

ÖZET

Zaman, düşünce tarihinde üzerinde çokça tartışılmış ve muhtelif tanımlamaları yapılmış bir kavramdır. Bu makale de zamanın tanımlamasından ziyade onun üzerinde özellikle an kavramı merkezli bir düşünce etkinliği ortaya konulmaya çalışılmıştır. Bilhassa zaman ve an kavramları arasındaki farka değinilmiştir. Zamanın hareketin olduğu yerde var olduğunu, anın ise hem hareketin hem de durağanlığın olduğu her yerde karşımıza çıktığını belirterek zamanın akışkan hayatı ölçülebilir kılma çabasında var oluşuyla, anın ise bu akışkanlığın her safhasında var olduğuna temas edilmiştir. Aynı zamanda anın varoluş ile mütemadiyen yan yana olduğu, algılanışının ise bireylerin tecrübeleriyle zuhur ettiği görüşü ortaya konulmuştur.

An'ın insan tecrübesiyle anlam kazanması ve insanın anı nasıl değerlendirmesi gerektiği hususunda konu, kanaatimizce Asr Suresi ve Hz. Peygamberin (s.a.v) buyruğu ile temellendirilmiştir. Bahsi geçen konu, çeşitli filozofların görüşleri ile de desteklenmiştir. Daha sonra makalemizde modern düşüncenin insanı anı kaliteli yaşamaktan ziyade daha iyi gelecek vaadiyle kaygı ve huzursuzluğa sevk ettiğini ifade ettik. Makalemizin sonunda ise İslam'ın bu modern düşüncenin aksine insana akışkanlık içerisinde yaşarken anın kendisine sunduğu akışkanlığın her bir aşamasını en güzel şekilde değerlendirmesini emrettiği ve onu değerli bir maden gibi tavında işlemesi gerektiği mesajıyla sonuçlandırdık.

A Philosophical and theological consideration of Moment

ABSTRACT

Time is a concept that has been widely discussed and defined in the history of thought. In this article, rather than the definition of time, it has been tried to put forward a thought activity based on the concept of the moment. In particular, the difference between the concepts of time and moment is mentioned. By stating that time exists where there is movement, and the moment appears wherever there is both movement and stasis, it has been touched upon that time exists in an effort to make fluid life measurable, and the moment exists in every phase of this fluidity. At the same time, it has been put forward that the moment is always side by side with existence, and its perception arises from the experiences of individuals.

In our opinion, the issue regarding the meaning of the moment with human experience and how people should evaluate the moment is in Surah Asr and Hz. It is based on the command of the Prophet (pbuh). The aforementioned subject has also been supported by the views of various philosophers. Later, in our article, we stated that modern thought leads people to anxiety and

* Prof. Dr. Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Din Felsefesi Anabilim Dalı Öğretim Üyesi, t.imamoglu@atauni.edu.tr, ORCID: :0000-0001-8453-5800

** Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Din Felsefesi Bilim Dalı Yüksek Lisans Öğrencisi, m.enes.dag@icloud.com, ORCID: 0000-0002-4115-5493

*** Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Din Felsefesi Bilim Dalı Yüksek Lisans Öğrencisi, klcsaliha12@gmail.com, ORCID:0000-0001-6557-2809

restlessness with the promise of a better future rather than living the moment with quality. At the end of our article, we concluded with the message that, contrary to this modern thought, Islam commands people to evaluate each phase of the fluidity offered to them by the moment in the best way while living in fluidity, and that they should treat it like a precious metal.

Giriş

Aristo ile birlikte felsefi düşüncede zaman hareketle birlikte ortaya çıkmış bir olgu olarak ifade edilmiş, an ise akan bu zamanın içinde çok kısa bir süre olarak telakki edilmiştir. Yani anın zamansız olamayacağı, zaman varsa anın da ancak o zaman var olacağı genel bir kabul olarak ortaya konulmuştur. Bu makalemizde biz bu durumun yanlışlığına işaret ederek, tam tersine zamanın anın içinde akan bir şey olduğunu, dolayısıyla an olmadan zamanın bulunamayacağını, zamanın sadece akışkanlıkta kendini gösterirken, anın hem akışkanlıkta hem de durağanlıkta var olduğunu belirtmeye çalışacağız.

An kavramının felsefi ve teolojik açıdan önemi

Zaman, felsefi düşüncede üzerinde en çok tartışılan kavramlardan birisi olarak karşımıza çıkar. Bu tartışmaların yoğunluğunun nedenini zamanla ilgili yapılan tanımlara bağlamak yanlış olmasa gerektir. Nitekim aziz Augustinus'un Zaman nedir? Bunu bana Kimse sormasa ne olduğunu biliyorum ama birisine açıklamaya kalkarsam artık bilmiyorum¹ şeklindeki ifadeleri bizim bu kanaatimizi doğrulamaktadır.

Mantık ilminde insanın öznel tecrübesiyle elde edilen kavramların göreceli olması nedeniyle tanımlı yapılamaz. Zaman kavramı da bunlardan birisidir. Zamanın insan tarafından deneyimlenmesi ve içleminin olmaması nedeniyle tanımlı yapılamamaktadır. O halde yapılması gereken zamanı tanımlamaya çalışmak değil onun üzerinde düşünsel bir etkinlik ortaya koymaktır. Çünkü ancak zamanı düşünmek zamana can katar ve zaman kendisini ancak bu yolla bize açar. Zamanın bize kendisini açması anı tecrübe etmemizle mümkün olacaktır. An ise varoluşun her aşamasına tanıklık etmektedir. Tanrının varlığı ilk yaratması ile birlikte an da var olur. Fakat Tanrı ansal olmadığı gibi an da var olanla birlikte olduğu için tanrısal değildir. Var olanla birlikte olan an var oluşun tüm aşamalarına eşlik etmektedir. Ahmet Hamdi Tanpınar'ın;

Ne içindeyim zamanın

Ne de büsbütün dışında

Yekpare geniş bir anın

Parçalanmaz akışında

Şeklindeki dizeleri varoluşun her daim yanı başında bulunan an'ın mükemmel bir tasviridir. Evren ve içindeki her şey sürekli bir varoluş çerçevesinde kendini yenileyip dururken an başlangıçtan beri değişmezliğini sürdürerek kendisini varoluşun tanıklığına açmaktadır. Bütün bunlar bize anın bir gerçekliğinin olduğunu ancak insanlar için aynı

¹ Augustinus, İtiraflar, çev. Dominik Pamir, Kaknüs Yayınları, İstanbul, 1999, s.275

şekilde algılanamayacağını göstermektedir. Çünkü zaman varoluşumuza sonradan eklenmez varoluşumuz zamanın özdeşidir her ikisi birden sanki bir ve aynı şey olarak vardır. Birinden söz edilince zorunlu olarak diğerdinden de söz edilir. Dünyaya doğmakla fiilen zamana batmış olmaktayız.² Burada batmış olduğumuz şey anın bizatihi kendisidir. Anın kendisi hiçbir zaman değişmediği halde onu algılayan varlıklara göre değişiklik arz etmektedir.

İlk insanın da algıladığı bir an vardı bizim de algıladığımız bir an var gelecekteki insanların da algılayacağı bir an olacaktır. Anın algılandığını söylüyor olmak beraberinde hep aynı biçimde varlığını sürdüren bir şey yanında, onunla bitişik, komşu, yakın yahut uzak ama onunla bağlantılı şekilde bizatihi hareket eden bir nesnenin de var olduğunu söylemektir. Bize anın algılanışını hareket halindeki nesne verir.

Anın algılanışının bireylerin tecrübeleriyle varlıkla birlikte sahneye çıktığını görmekteyiz. Ancak burada var olan tek tek varlıklardan değil de var oluş sellerinden bahsetmek daha isabetli olacaktır. Bu var oluş selinin güzergahları aynı akmamaktadır. Kimi durgun, kimi çağlayarak, kimi ince bir çizgi gibi kimi geniş yüzeylerden, kimi ritmik ve algılanabilir şekilde kimi ise ritmik olmayacak şekilde akar gider.³ Bu muhtelif var oluş sellerinin güzergahları ile an daimi olarak kol koladır. Bu anlamda anın farkındalığı için bir bilinç halinin bulunması gerekir. Sonuç olarak üzerinde düşündüğümüzde an kavramını fark edebiliyor, ancak bütünüyle kavrayamıyoruz.

İşte an'ın artması ve eksilmesi, uzunluğu ya da kısalığı bu farkındalıkla bir nebze de olsa belirginlik kazanmaktadır. Çünkü an değişmez olarak varlığını sürdürürken insanın onunla ilgili yaşamış olduğu tecrübe anın zihinde artması ve çoğalmasına sebebiyet vermektedir. Varlık âleminde var olan eşyaya, var olduğu andan beri eşlik eden an, insanın algılaması ve tecrübesiyle değişkenlik göstermektedir Biz geçmiş ve gelecek derken bahse konu olan anın insan tecrübesindeki yansımından söz etmiş oluyoruz. Bu da bize geçmiş ve geleceğin anla değil de onunla alakalı yaşanmış olan tecrübeler ve beklentilerle olduğunu gösterir. Bu yüzden bizim geçmiş, gelecek ve şimdi diye yaptığımız kavramsallaştırma, akışkan hayatı ölçülebilir kılma çabasından başka bir şey değildir. An bu akışkanlığın tüm safhalarında var olduğu için anın akışkanlığın, yani varoluşun gizli çobanı olduğunu söylemek mümkündür. Aslında anın kendisine de tanıklık eden bir an vardır. Yunus Emre'nin "bir ben vardır bende benden içeru" ifadesini "bir an vardır anda andan içeru" şeklinde söylemek konunun daha iyi anlaşılmasını sağlayacaktır.

Varoluş fiziği, varoluşa tanıklık eden an ise metafiziği temsil eder. Burada fizik ve metafizik iç içedir. Varoluş müşahade ettiğimiz, deneyimlediğimiz alan olduğundan fizik, an ise düşünerek farkına vardığımız şey olduğundan metafiziktir. İnsan fiziği müşahade eder, metafiziği düşünür. Gaybı ise ne düşünebilir ne de müşahade edebilir. Gayb ancak vahiy yoluyla bize açılabilir. Aslında an üzerine düşünsel bir etkinlik ortaya koyduğumuzda an'ın da ötesinde olan gayb alanının varlığına bir anlamda tanıklık etmiş oluyoruz. Düşünemesek de müşahade edemesek de onun varlığından kuşku duymuyoruz.

O halde diyebiliriz ki, akışkan hayat bize fiziği, akışkan hayata her daim tanıklık eden an metafiziği, anı düşünmek ise bize onun da ötesinde olan gaybın varlığını gösterir. Çünkü an üzerinde düşündüğümüzde yukarıda da ifade ettiğimiz gibi ona da tanıklık eden bir an olacağından bunu sonsuza kadar geri götürme imkanımız olmayacaktır. Bu yaklaşım bizi anın olmadığı bir alana yönlendirir. Ancak bu alan artık insan aklı için kör bir noktadır. Bu kör nokta Mevlana'nın "tahta bacaklarla yürüyen felsefenin aşk meydanında kat edeceği hiçbir bir mesafe yoktur" dediği yerdir. O alana akıl, hayal ve düşünmeyle ulaşma imkanı yoktur. O alanla ilgili bilgi ancak vahiy kanalıyla bize ulaşabilir.

² Milay Köktürk, *Zaman Üzerine Felsefi Soruşturma*, Ötüken Yayınları, İstanbul,2017,s.19

³ Köktürk, a.g.e, s.452.

An kendisini varoluşla hem açar hem de gizler. Tabiri caizse an varoluşun ifşasında gizlidir. Önceki akışkanlıktaki var olanın bir anı olduğu gibi, gelecek ve şimdiki akışkanlığın da bir an'ı hep var olacaktır. Akışkanlıkta var olan her şey bir değişim ve dönüşüm geçirirken, biz an'ın da bir dönüşüme uğradığını sanırız. Bu sadece bir varsayım olup yanılısamadan ibarettir. Üzerinde ciddi bir düşünsel etkinlik ortaya konulduğunda An'ın sürekliliği kendini bir şekilde ele vermektedir. Varoluşa tanıklık eden ana odaklanmak, insanın akışkan hayata, geçip gidene değil her daim kalıcı olana bağlanmasına neden olur. Varoluştaki geçicilik bize kulluk bilinci verirken, anın sürekliliği bize değişken olmayan uluhiyeti hatırlatır. Burada adeta fizik ve metafizik birlikte yaşanır.

Akışkan olanı ölçülebilir kılma çabası yukarıda da ifade ettiğimiz gibi, vakit ya da zaman şeklinde bir kavramsallaştırma yapmamıza neden olmaktadır. Bu anlamda insanın an'la ilişkisi akışkanlığı ölçme ve kullanma yönündedir. Akışkanlığı ölçme ve kullanma anı bir nesnelleştirme çabası olsa da an hiçbir zaman nesnelleştirilemeyecektir. Çünkü ne kadar nesnelleştirme yapılırsa yapılsın akışkan hayat içinde acı çeken bir insanın tecrübe ettiği anla, haz içerisinde olan bir insanın tecrübe ettiği an aynı olmayacaktır. Yani birincisi için an uzun olarak tecrübe edilirken ikincisi için kısa olarak yaşanacaktır. Bu durumu şair şu mısralarıyla güzel bir şekilde özetler:

Şeb-i yeldâyı müneccimle muvakkit ne bilir

Mübtelâ-yı gama sor kim geceler kaç saat.

Diyebiliriz ki, insan iradesi, duygulardan arınmış saf akıl ve mantık mekanizmasıyla hareket edemez. Bu durumun insan fitratına aykırı bir durum olması bir yana, insan zihni duyguları bazı zamanlarda doruklarda yaşar. Zirve noktaya ulaşmış olan duygular insan iradesini bulunduğu andan sıyrıp yalnızca kendisine çekmektedir. Örneğin neşe, keder, korku vb. duyguları yoğun halde yaşayan bir insan bulunduğu anın içinde kaybolduğu ve farkında olmadığı için duygularını sağlıklı yönetememektedir. Anın sürekli farkında olmak duygu yönetiminde önemli rol oynar. Duygu yönetimini başarabilmiş psikolojiye sahip insan iradesi, içinde olduğu anın bilincinde olduğu için hayatın akışkanlığı içerisinde mutluluk ve neşe anında rehabet, acı ve keder anında ise düşkünlük ve bitkinlik göstermeyecektir. Çünkü anın farkında olmak kendinde olmaktır.

Görülüyor ki, an'ın artmasında ya da azalmasında, insanın anı algılayış biçimi aktif rol oynamaktadır. Tanrının anı, insanın algı dünyasının muhatabı olarak var etmesi, insan iradesi ile an arasında şaşmaz ve sarsılmaz bir ilişkinin olduğunu göstermektedir. Bu ilişkinin anlamlı hale gelebilmesi insan iradesinin anı değerlendirmesi ile mümkündür. Fakat bilinen bir durumdur ki insan iradesi hayatın akışkanlığı içerisinde günlük olayların etkisinden sıyrılıp etrafındaki eşyaya, çevresindeki insanlara ve kendi manevi dünyasına tam anlamıyla yönelemez ve tasarrufta bulunamaz. Etki altında kalan bu irade, etkinin potansiyel gücü karşısında yalnızca hayatın akışkanlığı içinde hangi hal üzere ise o duruma odaklanmaktadır. Bu da insan iradesinin içinde bulunduğu andan bihaber yaşamasına neden olmaktadır. Oysaki insan hangi hal üzere olursa olsun, kendi varlığının gölgesi gibi hep yanı başında var olan bir anın içinde olduğunun bilincinde olursa hayatın her kademesini daha olgun, daha doygun ve temkinli yaşayacaktır. Bu bilinçli irade, insana içinde olduğu anı baştan savma, bir çırpıda değil daha sindire sindire yaşatacaktır.

Buraya kadar ifade ettiklerimizden de anlaşılacağı gibi an'ın insan tecrübesiyle anlam kazanması insanın anı nasıl değerlendirdiğiyle yakından ilişkilidir. Nitekim Yüce Peygamberimiz'in "vakit çıkmadan önce namazda acele ediniz, ölüm gelmeden önce tövbede acele ediniz" şeklindeki buyruğu insanın anı en güzel şekilde değerlendirmesine yöneliktir. Kafka'nın insan doğasıyla ilgili yapmış olduğu şu yorum da an'ın değerlendirilmesiyle ilgili önemli bir katkı sunmaktadır. Kafka der ki, insanın iki temel zafiyeti vardır: sabırsızlık ve tembellik. İnsan sabırsızlığı yüzünden cennetten kovulmuştur. Tembelliği yüzünden de bir türlü oraya varamamaktadır. Belki de belli başlı bir günahı var:

sabırsızlık. Sabırsızlığından ötürü kovuldu. Sabırsızlığından ötürü geri dönemiyor.⁴ Yani insan yasak meyveye sabredemeyip dokunduğu için cennetten kovulmuş, yapacağı kendi görevlerini de tembelliğinden dolayı yapmayarak da cennete varamamaktadır.

Bu sabırsızlık ve savsaklama Asr⁵ suresinde çok muhteşem bir şekilde ortaya konulmaktadır. Yüce Allah zamana yemin ettikten sonra insanın hüsranda olduğunu beyan eder. Sonraki ayette ise iman edip salih amel işleyenler, birbirlerine sabrı ve hakkı tavsiye edenler müstesnadır der.

Birinci ayet kanaatimizce insanın hüsrana içinde olmasının nedenini akışkan hayat içinde ömrünü boşa geçirip anın farkında olmayanlara işaret ederken, sonraki ayet ise akışkan hayat içinde anı fark edip, doğru eylemler ortaya koyanları, sabrı ve hakkı tavsiye edenleri müjdelemektedir. Birinciler için hayat çok hızlı bir şekilde geçtiği için onlar bu geçip gidicilik içinde kaybolmuş, anı gözden kaçırmış ve hüsrana içine düşmüştür. Ziyana uğrayan insan akışkan varoluşta anı unutan insandır. İkincisinde ise insan anın farkına varmış, kendisi için uzun olarak geçse de sabretmeyi ve hakkı tavsiye etmeyi sürdürmüştür. Bunlar da kurtuluşu erenler olarak müjdelemişlerdir.

Yukarıda zaman ya da vaktin akışkan dediğimiz varoluşun bir ölçümü olduğunu ifade etmiştik. Bu anlamda zaman sadece varoluşsal bir sorun değildir, toplumsal ve bireysel yaşama sürecinden dilsel iletişime kadar varoluşun açığa çıktığı her vakıya sinmiştir. Dilden ölçülebilir kıldığımız zaman kiplerini kaldırdığımızda neredeyse tüm anlatım imkanları kaybolur gider. Bu da bize varlığın olduğu gibi zamanın da ancak dille ifade edildiğinde kendisini açığa çıkardığı kanaatini verir. Heidegger'in "dil varlığın evidir" şeklindeki ifadesi bu anlamda zaman için de geçerlidir.

Zamanı ölçülebilir kıldığımız akışkan varoluşla elde ettiğimize göre burada an ile zaman arasında farkın olduğunu özellikle belirtmemiz gerekir. Bilindiği gibi Antik Yunan'da zaman üzerine en fazla kafa yoran ve oldukça detaylı bir zaman felsefesini geliştiren filozof hiç şüphesiz Aristo'dur. Onun zaman anlayışının kendisinden sonra gelen filozoflara büyük oranda ilham kaynağı olduğu muhakkaktır. Bunun en temel nedeni onun doğa felsefesine ve bu bağlamda fiziğe vermiş olduğu önemden kaynaklanır. O, bir bilim adamı titizliğiyle doğaya yönelmiş, onu bütün yönleriyle tanımaya ve anlamaya çalışmıştır⁶. Aristo zamanı, eşyanın hareketi olarak tanımlar. O zamanı öncelik ve sonralık bağlamında hareketin sayısı ve ölçüsü olarak görür. Sınırsız zaman, bağlantılı bir yapıya sahip olup, döngüsel hareket içinde ölçülebilen bir şeydir.⁷ Öyleyse zaman hareketin olduğu yerde vardır. An ise böyle değildir. An hem hareketin hem de durağanlığın olduğu her yerde karşımıza çıkar. Örneğin şu an içinde yaşadığımız evrenin bir anda donup kaldığını tasavvur edelim. Bu durumda zaman söz konusu olmayacaktır. Ancak an bu donma durumunda da vardır ve hep var olacaktır.

Zihin dünyamızda anın kendisini açığa vurduğu akışkanlığı ölçülebilir olarak düşünürüz ancak bunu dille ifade etmediğimiz sürece zaman da, an da dilsiz kalacağı için varlıkları hep gizli olacaktır. An bize zamanı zaman da bize dili vermektedir. Bilen ve algılayan özne olarak zaman bilincini kaybettiğimizde tüm zihinsel yetilerimiz sakatlanır. Bu ve başka birçok neden den dolayı zamana kayıtsız kalamayız. Onun var olması gerektiğini düşünürüz. Çünkü olmaması durumunda doğan boşluğu dolduracak başka bir şey yoktur. Bu anlamda dil ve zaman arasında kopmaz bir ilişki vardır.⁸

⁴ Franz Kafka, *Aforizmalar*, Babil Yayınları, İstanbul, 2000, s.13

⁵ Kur'an, Asr (103), 1-3.

⁶ Detaylı bilgi için bkz, Arslan Topakkaya, *Zaman kavramı bağlamında Platon-Aristoteles karşılaştırması*, FLSF (Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi), 2012 Bahar, sayı: 13, s.224.

⁷ Topakkaya, 224 vd.

⁸ Köktürk, s.20.

Akışkan varoluşu ölçülebilir kılarak elde ettiğimiz geçmiş, şimdi ve gelecek şu demektir: geçmiş yığılmayla, gelecek eksilmeyle var olur. Geçmiş hep gelecekte bir şeyler çekip almakta, onların adına an denmekte, yani geleceği eksiltmektedir. Bu da dünyada sonsuzluğun olmadığını anlatır.⁹ Bu durumu gencin hayalleri yaşının hatıralarında somutlaştırmak mümkündür. Gencin hayalleri yaşının hatıraları vardır. Yaşlı için gelecek kısıtlı bir süre olarak tasavvur edildiğinde onun geçmişte yaşamış olduğu hatıralar zihin dünyasında artarak devam etmektedir. Gencin ise çok fazla hatırası olmadığı için hiç bitmeyecek bir geleceğin tasavvuru içerisindedir. Yaşlı gelecekteki anı eksiltip geçmişi artırırken genç adeta geçmişi eksiltip geleceği artırmaktadır. Gelecekle ilgili insanın beklentileri olsa da, bu durum insanın elindekileri değersiz kılmamalı ve onun anı en güzel şekilde değerlendirmesini sağlamalıdır. İçinde yaşadığımız bu çağda insan hep daha iyi bir gelecek peşindedir.

Örneğin Modern düşünce ilerlemeci tarih anlayışını savunarak¹⁰ geleceğin daha iyi olması vadiyle insanı meşgul etmektedir. Modern düşüncenin bir sonucu olan neoliberalizm, sonuçlandırmaya izin vermemektedir. Buyung Chul Han'ın ifadesiyle “her şeyi geçici ve bitmemiş kılmaktadır”. Yaşam boyu üretimi öne çıkaran neoliberal rejim, üretimselliği artırmak için sonuçlandırma ve kapanış biçimlerini ortadan kaldırmaktadır¹¹. Bu anlamda geleceğin çok daha iyi olacağı vaadi insanın elindekini ve elde edeceğini sürekli değersizleştirmektedir. Ve modern insan farkında olmadan aslında bir değersizlik peşinden koşmaktadır. Bu da günümüz insanını kaygıya ve mutsuzluğa sürüklemektedir.

Modern insanın içine düştüğü bu kaygı ve mutsuzluk Erich Fromm'un “Sahip Olmak Ya da Olmak”¹² adlı eserinde çok güzel bir şekilde tasvir edilmektedir. Fromm'a göre modern dünyada insan sürekli bir şeye sahip olma arzusuyla hareket edip, olmayı göz ardı ettiği için mutsuz bir hayat yaşamaktadır. Bu durum bize Platon'un insan doğasıyla ilgili yapmış olduğu ilginç bir tahlili hatırlatmaktadır. Platon'a sorarlar: Üstad insanların seni şaşırtan hangi özellikleri vardır? Platon cevap verir: İnsanların beni şaşkınlığa uğratan üç özelliği vardır. Bunları şöyle izah edebiliriz. İnsanlar küçüklüğünde büyümeyi isterler, büyüdükten sonra da küçülmeyi arzu ederler. İnsanlar sağlıklı ve mutlu yaşamak için para kazanırlar, bu parayı kazandıktan sonra sağlıklarını kaybederler ve bu defa da kaybettikleri sağlığı tekrar geri alabilmek için paralarını harcarlar. Son olarak da insanlar hep geleceğe yönelik hesaplar yaparak yaşamlarını sürdürürler, içinde buldukları an'ı değerlendiremezler. Bekledikleri gelecek de hiçbir zaman gelmediği için bu dünyadan hiçbir şey yaşamadan ayrılırlar.

Burada çok açık bir şekilde görüldüğü gibi, Platon insanın an'ı değerlendirmeyip onu hep ötelemesinin insanı çok garip bir yazgı içine soktuğunu vurgulamaktadır. Platon'un üzerinde durduğu bu durum İslam kültüründe çok net bir şekilde ifade edilmektedir. İslam dini insanın elindeki ile yetinip ve bunu başkalarıyla da paylaşmasını tavsiye etmektedir. Yani İslam insana akışkanlık içerisinde yaşarken anın kendisine sunduğu bu akışkanlığın her bir aşamasını en güzel şekilde değerlendirmesini emretmektedir.

İnsanın elinde olanı en iyi şekilde değerlendirmesi, onun modern düşüncedeki hep daha iyisinin var olduğu beklentisine sokarak anı kaçırmaya engel olur. Bu anlamda kaygı ve mutsuzluk içerisinde sürüklenen modern insanın Hz. peygamberin “vakit çıkmadan önce namazda, ölüm gelmeden önce tövbede acele ediniz” buyruğunu hatırlamasının çok önemli

⁹ Köktürk, s.350.

¹⁰ Tuncay İmamoğlu, Modern Batı Düşüncesinin Felsefi Temelleri, İz yayınları, İstanbul, 2013, s.52-56.

¹¹ Buyung Chul Han, Ritüellerin Yok Oluşuna Dair, çev. Çağla Tanyeri, İnka kitap, İstanbul, 2022, s.35-36.

¹² Erich Fromm, Sahip Olmak Ya da Olmak, Çev.Aydın Arıtan, İstanbul, 2003.

olduğunu düşünmekteyiz. Hz Peygamber'in bu buyruğu insanın elindekini yani anı en güzel şekilde değerlendirmesinin nefis bir ifadesidir. Kur'an "dünya hayatının ancak bir eğlence ve oyundan ibaret olduğu"nu beyan eder.¹³ İnsanın bu eğlence ve oyundan ibaret olan dünyada kendisine sunulan vakti ve zamanı bir oyuncu olarak iyi değerlendirmesi ve bu oyunun mutlaka sona ereceği bilinciyle hareket etmesi gerekmektedir. Bu bilinç de geçicilik içinde kalıcılığı keşfetmekle mümkün gözükmektedir.

Kaynakça

- Augustinus, **İtiraflar**, çev. Dominik Pamir, Kaknüs Yayınları, İstanbul, 1999.
- Chul Han, Buyung, **Ritüellerin Yok Oluşuna Dair**, çev. Çağla Tanyeri, İnkıta, İstanbul, 2022.
- Fromm, Erich, **Sahip Olmak Ya da Olmak**, çev. Aydın Arıtan, İstanbul, 2003.
- İmamoğlu, Tuncay, **Modern Batı Düşüncesinin Felsefi Temelleri**, İz yayınları, İstanbul, 2013.
- Kafka, Franz, **Aforizmalar**, Babil Yayınları, İstanbul, 2000.
- Köktürk, Milay, **Zaman Üzerine Felsefi Soruşturma**, Ötüken Yayınları, İstanbul, 2017.
- Topakkaya, Arslan, **Zaman kavramı bağlamında Platon-Aristoteles karşılaştırması**, FLSF (Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi), 2012 Bahar, sayı: 13.

---

¹³ Kur'an, Ankebut (29), 64.